

Iskola, tanulás a székelyföldi térségben

1. Bevezető

A kisebbségi magyar oktatás (gyakrabban: iskola) témaköre a kisebbségpolitikai diskurzus legfontosabb toposzai közé tartozik. Az a kiemelt szerep a rendszerváltás után 25 évvel is megmaradt. Ezt a kiemelt tematizációt a politika, a média, a szakpolitikai és intézményi diskurzus együttesen tartja fenn részben szakmai-szakpolitikai, részben szimbolikus események és metaforikus narratívák révén. A kiemelt tematizációnak egyértelmű és erős narratív támogatottsága van. Ez a székelyföldi térségben is így van. Az iskola narratíva az ideologikus és metaforikus elemeket rendszerint kombinálja, működési modelljében alapvetően oppozíció jellegű (mi – ők, kisebbség – többség, kisebbség – állam, magyar – román, magyar – anyaországi magyar), ugyanakkor határozottan **normatív jellegű**. Ez azt jelenti, hogy az iskola narratívának megvannak a fontos témái és témakezelési módjai, ez utóbbiak affirmatív, illetve nem kevés esetben egyenesen definíció jellegűek (milyenek voltunk, milyenek vagyunk, mi hiányzik, milyen gondjaink vannak, mit értünk el, mit akarunk, mire van szükségünk stb.). A narratíva domináns témáitól és témakezelési módjaitól el lehet térni, de a kialakított narratíva jellegéből adódóan az eltérő témák és beszédmódok értelemszerűen az iskola narratíván kívülre pozícionálódnak. Ez nem minden térségi téma esetében van így, hiszen – többek között – a székelyföldi turizmus, az ifjúságpolitika, a gazdaság témakörében nincsen hallgatolagos vagy explicit korlátja a megközelítéseknek vagy a beszédmódoknak. Az iskola témakörén belül a szakiskolai képzés tekintetében változott meg, igaz egyelőre kis mértékben az utóbbi egy-két évben a tematizációs gyakorlat).

Ez a helyzet nem kedvez a szakmai elemzéseknek, legyen szó helyzetfeltáró munkáról vagy egy-egy résztéma elemzéséről/értelmezéséről. Kivételt képeznek nyilván azok a statisztikai kimutatások vagy elemzések, amelyek a kialakult diskurzus tematikai körén belül maradnak. Ennek eredménye az, hogy a térségi oktatási rendszer működésével kapcsolatos intézményes tematizáció és az elemző/értelmező munkára alapozó tematizáció (amikor van ilyen) egymástól függetlenül zajlik. A lakosságnak az oktatási rendszerre vonatkozó tematizációja pedig mindkettőtől függetlenül alakul.

Az Intézet 1989 utáni munkásságában a térségi oktatás témaköre több alkalommal is teret kapott. A téma kutatását részben az éppen elérhető pályázati források mértéke és tematikája határozta meg, kisebb részben eseti felkérés/megrendelés, illetve az Intézet saját prioritási rendje. Ennek eredménye az, hogy a kutatási témák, az adatfelvételek mérete változó, mint ahogy az alkalmazott módszerek is többfélék.

Első lépésben néhány olyan jellemzőt mutatunk be (2.), amelyeket – eddigi kutatási tapasztalataink összegzéséként is - a térségi oktatási hálózat alakulására, jelenére nézve meghatározónak tartunk. Ezt követően röviden vázoljuk azokat a társadalomtörténeti aspektusokat (3.), amelyek – megítélésünk szerint – az oktatási hálózat 1989

működésének alakulását lényeges mértékben befolyásolták. Ismertető jelleggel, a hivatkozott elemzések linkjeivel kiegészítve bemutatjuk az Intézet keretében végzett kutatásokat (4.). Bemutatásunkat rövid összefoglaló (5.) és Szakirodalmi jegyzék (6.) zárja

2. Az iskolahálózat működési jellemzői, narratívák

Az Intézetben folytatott kutatási eredmények, a témához kapcsolódó tereptapasztalatok azt mutatják, hogy a székelyföldi iskolahálózat és a székelyföldi oktatási/nevelési gyakorlat 1989 utáni alakulásában tartósan és dominánsan jelen annak az alábbi trendek, működési jellemvonások:

- A szakmai, szakpolitikai és közéleti diskurzusban az intézményrendszer helyzete és működése a fontos téma (intézmények, osztályok és tanulók létszáma, pedagógus ellátottság, adminisztratív és jogi korlátok, épületfenntartás, tankönyvellátás, beszámolók fontosnak tartott iskolai eseményekről vagy eredményekről stb.) Ehhez képest az oktatási gyakorlat problémaköre, az oktatás minőségével kapcsolatos kérdések csoportja csak alkalmi módon tematizálódik, akkor is olyan szereplők részéről (például: vállalkozók), akik saját érdekkörük szemszögéből kritikákat vagy elvárásokat fogalmaznak meg. A térségi oktatási intézmények oktatási tevékenységének szakmai-közpolitikai tematizációja (versenyképesség, minőség, társadalmi elvárásoknak való megfelelés mértéke és társadalmi beágyazottság stb.) hiányzik. Az iskolahálózat „van”, de a sommás megítéléseken túl nem téma az, hogy „milyen”.
- Nem mutatkozott változás a tanulás és a tudás társadalmi értelmezésének módjában sem. A térségi társadalomra a tudás megbecsülésének és elutasításának sajátos, a külső szakmai szemlélő számára nehezen értelmezhető keveréke, ambivalens formája jellemző. Ez az attitűd nem rendszerváltás utáni fejlemény, és megítélésünk szerint olyan rurális eredetű „társadalmi termék”, amelyet az 1970-es és 1980-as évek felpörgetett térségi urbanizációja nem tudott átalakítani. Lényege a tudás értelmezésének és használatának sajátos kettőssége:
 - o Egyfelől van a belső, a saját világ által kitermelt, sajátnak érzett/tudott tudás, a maga pragmatikus jellegével és szerepével (a tudás, mint életvezetési mód)
 - o Másfelől van a saját világon kívül termelődött (szerzett vagy idegen által behozott) tudás, a maga intézményes társadalmi helyével és funkciójával (a tudás, mint felső/külső autoritás, a saját világból való kilépés eszköze).

Ennek a kettős tudáspercepciónak a XX. századi útját és mai helyzetét nem lehet figyelmen kívül hagyni, ha értelmezni akarjuk a tanulóhoz, az iskolához való mai viszonyulás mai térségi mintázatait. Nincsen határozott jel arra, hogy a térséget is befolyásoló globalizációs trendek (mobilitási lehetőségek, kommunikáció) ezt a kettős attitűdöt érdemben befolyásolták volna. (Változást jelezhet az a trend, hogy néhány éve egyre több olyan fiatal költözik vissza a térségbe és alapít családot, akik a térségen kívül tanultak, vagy a munkamigráció révén térségen kívüli tapasztalatokat szereztek. Feltételezhető, hogy gyerekeik tanulási

- gyakorlatához a térségi trendtől eltérő módon fognak viszonyulni, ezt azonban ma még nem lehet megítélni.)
- A térség lakosságára továbbra is az alulképzettség a jellemző.
 - Az egyszakos képzés gyakorlata, pozitív megítélése annak ellenére tartós, hogy az 1989 utáni munkaerőpiaci változások előtérbe hozták a szakmaváltás igényét, illetve lehetőségét. Még mindig meghatározó súllyal van jelen az a meggyőződés, hogy „egy szakmát megtanultam, s az legyen elég”. Nem zárják ki az új ismeretek szerzésének szükségességét, de azokat sokkal inkább gyakorlat révén próbálják megszerezni, és nem iskola rendszerű képzés révén. Ha pedig hivatalos bizonyítványra van szükség, akkor általában az a helyzet, hogy a szakmai ismereteket informális módon előre megszerzik, és a szakképzési programokban ehhez utólag „megszerzik a papírt”. Az egyszakosság elve nagy szerepet játszik a szülők oldalán a gyerekeik iskolaválasztásnak befolyásolásában (középiskolai szakok, egyetemi szakok választása) is. Nem kompetenciákban, nem kompetenciacsomagokban, nem tanulási tartalmakban gondolkodnak, hanem a szakok neveiben, abban bízva, hogy a tartalmas egyszakos képzés elősegíti a munkahelyszerzést. Az oktatási intézmények munkáját pedig bírálják (leminősítik) azon az alapon, hogy a képzés tartalma nem felel meg annak a képnek, amit a szóbanforgó szakról a saját élettapasztalataik során kialakítottak.
 - A tanulási életpálya tervezésében és szervezésében a szülők oldalán két domináns modell tapasztalható. Az egyik: a gyerek menjen végig minden lehetséges képzési fokozaton. A másik: a gyerek tanuljon, de amint lehet ki kell lépni az oktatási rendszerből. Ezek a beállítódások korán kialakulnak, menet közben rendszerint nem változnak, a beállítódásokat – nagyon kevés kivételtől eltekintve – nem a gyerek iskolai teljesítményéből vezetik le.
 - Tapasztalataink szerint több mint másfél évtizede erősödik a tanulástól (iskolától) való elfordulás trendje.

A bemutatott trendekhez kapcsolódó domináns társadalmi narratívák

- Hétköznapi narratívák: nem érdemes tanulni, az iskolában feleslegesen töltik a gyerekek az időt, minél hamarabb ott kell hagyni az iskolát
- A globális (EU) narratívához kapcsolódó hívószavak ismétlése, kellően ki nem bontott metaforák formájában: tudástársadalom, élethosszig tartó tanulás stb.
- Erőteljes kisebbségi oktatáspolitikai narratíva. Ennek domináns témái: intézmény rehabilitáció, szerkezet rehabilitáció, a kialakított keretek megtartása, kisebbségi közösségi identitás és oktatás/iskola összekapcsolása.
- Az újonnan jelentkező szakképzési narratíva: túl sok és felesleges az elméleti képzés, gyakorlati oktatásra van szüksége, ne készüljön mindenki egyetemre, felesleges annyit tanulni, a szakmunkás mindig megél, az egyetemek munkanélkülieket termelnek stb. (Ezt a narratívát a közéleti és oktatási intézmények vezetési tézisszerűen nyilvánosan támogatják, kivéve az elméleti középiskolák vezetőségét.).
- Csökken a gyereklétszám, ez gondot jelent az intézmények számára (intézményi összevonások, osztályok megszüntetése)

- Generációs tematizáció: a pályakezdő, fiatal pedagógusok felkészültsége, hozzáállása sok kívánnivalót hagy maga után
- Nem helyzetelemzésre, hanem gyakorlati megoldásokra van szükség: „Azt mondják meg a szakértők, hogy mit kell csinálni!”
- Az iskolai oktatást a munkaerőpiaci igényeknek kell alárendelni

3. Társadalomtörténeti előzmények

A térségi oktatás társadalomtörténete leképezi a „külső” tudáshoz való ambivalens viszonyulás alakulását (az elfogadás, elutasítás mértékének és módzatainak változása)

- A kötelező alapfokú képzés megjelenése és működési módja a XX. század első harmadában/felében.
 - Az alapfunkciók egyértelmű értékelése: írás, olvasás, számolás.
 - Az iskola, mint állami/egyházi intézmény és a tanító mint hivatalos szerep hatása.
 - Az iskola/pedagógus kettős funkciója: (1.) alapfokú képzés, (2.) sajátos helyi autoritás.
 - A „sajátos autoritás” hatása elsősorban a pedagógus személyiségén, tevékenységén keresztül a falu társadalmára, működési módjára.
- A rurális világon kívül szerzett szakmai tudás megjelenése és szerepe az 1930-as és 1940-es években. Két fő irány: (1.) mesterségek tanulása falun kívül, ez egyben a végleges kilépést is jelentette (2.) helyben tanulás országos felnőttképzési mozgalmak révén (elsősorban gazdálkodás), ez a falun belüli helyzetet erősítette. A kétféle tudáshoz kétféle társadalmi funkció kapcsolódott, egyfelől a mobilitás elősegítése, másfelől a belső fejlődés támogatása.
- Az 1950-es évek korszaka: a hétosztályos képzés megjelenése. Többnyire azok teljesítik, akik utána érettségiznek, és ez a falu világából való végleges és eredményes kilépést (köztisztviselői vagy szakértői) jelentette. Ez az időszak a tanulás révén zajló vertikális mobilitást nem szakmához, hanem magasabb társadalmi státusz eléréshez kapcsolta (elitképzési folyamat). Az 1960-as évek közepéig ez a trend lassú léptékben fokozatosan erősödött.
- Az 1960-as évek végétől beindult az átfogó modernizációs fordulat, párhuzamosan a térségben zajló ipartelepítéssel, városba költözéssel, ingázási gyakorlattal
 - Tömeges nyolcosztályos képzés
 - Középiskolák megjelenése falun, később a középfokú képzés általánossá válása.
 - A szakiskolai és középfokú képzés, mint a faluból való kilépés legfontosabb csatornája. A tanulás, mint a falu „elfogyásának” módja
 - Diplomás személyek nagyobb száma falusi környezetben: a „külső” tudás mennyiségi megnövekedése falusi környezetben
 - Egyetemi képzés megjelenése (csak szórványos). Később: a felsőfokú képzés mennyiségi korlátozása országos szinten.

Fontos jellemzője ennek az időszaknak, hogy a középfokú képzés tömegessé válása a falu szemében nem tette legitimebbé a külső tudást. A „belső” és „külső” tudás közti különbség ebben az időszakban is megmaradt. A középfokúképzést

- biztosító iskola inkább diploma (igazolás) szerzési hely. A tudás képviselőnek társadalmi súlya rurális térségben továbbra is alacsony marad. Ez lényeges, máig ható társadalmi deficit rurális környezetben.
- Az 1989 utáni térségi domináns társadalmi folyamatok nem támogatták az iskola, az iskolai tanulás megítélésének változását egészen a 2000-es évekig. Ezek a folyamatok:
 - Életforma rehabilitáció: a családi földtulajdon és gazdálkodási gyakorlat 1962 előtti modelljének visszaállítási igyekezete
 - Az elhúzódozó térségi gazdasági privatizáció, a térségi munkaerőpiac szerkezetének átalakulása (másfél évtized alatt gyakorlatilag minden olyan térségi üzemfől számolódott, amelyek 1989 előtt a gazdaságban a foglalkozást biztosították)
 - A külföldi munkamigráció fokozatos erősödése

4. Az Intézet kutatási tevékenységének áttekintése

Az Intézet hivatalos megalakulása előtti időszakban, az 1980-as években a Munkacsoport tagjainak nagyobb része pedagógusként dolgozott. Részben ennek is tudható be, hogy az iskola működése, a tanítási gyakorlat, a fiatalok életmódja-kultúrája az ebben az időszakban született szakmai elemzésekben nagyobb szerepet kapott. Ekkor készült a nyelvi hátrányos helyzettel és az anyanyelvi nevelés módszertani kérdéseivel foglalkozó kiadvány (Biró Zoltán: **Beszéd és környezet**, 1984, Kriterion Kiadó), <http://adatbank.ro/cedula.php?kod=1778>

a „**Hát idefigyelj, édes fiam**” című tanulmánykötet (Szerkesztő Rostás Zoltán, Albatrosz Kiadó, 1989), <http://adatbank.ro/cedula.php?kod=1780>

ugyancsak 1989-ben jelent meg a **TETT tematikus száma** a tanulásról, amelyben a Munkacsoport tagjai több írást közöltek. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf1681.pdf

Az 1989 utáni időszakban az Intézet keretében több mint olyan szakmai elemzés készült, amelyek kifejezetten az iskola-oktatás témakörére irányultak, vagy a kutatás tágabb témakörén belül az iskola téma nagy hangsúlyt kapott. Ezek egy kisebb része a romániai magyar oktatási rendszerre vonatkozott. Az alábbiakban csupán jelzésszerűen mutatjuk be a fontosabb elemzési anyagokat.

Az iskola témával foglalkozó intézeti programokban is rendszeresen nagyobb hangsúlyt kapott a térségi társadalomtörténeti előzmények vizsgálata. Amint azt a tanulmány előző fejezeteiben is jeleztük, tapasztalataink szerint a társadalomtörténeti előzmények mind a mai napig fontos szerepet játszanak az oktatással kapcsolatos térségi attitűdök és magatartások alakulásában. Ugyanakkor a társadalomtörténeti vizsgálódások eredményei kiemelik – lokális léptékben is - az iskola működésének összetett, szinergikus szerepét (iskola és családi életvezetés, iskola és interetnikus kapcsolatok, iskola és mobilitás stb.).

Példaként említjük a román tanító szerepének **elemzését** magyar közösségben a két világháború közti időszakban (http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf1500.pdf), a gyermekotthonok működését bemutató szakmai anyagot (http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf1448.pdf), a román-magyar kapcsolatok iskolai környezetben való vizsgálatát (http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf1497.pdf)

A romániai magyar oktatási-nevelési szerkezet működésével kapcsolatos szakmai tapasztalatok összefoglaló elemzésére az Intézet első alkalommal 1994-ben vállalkozott, a Collegium Transsylvanicum Alapítvány felkérésére. A tanulmányt Biró A. Zoltán, Bodó Julianna, Gagy József és Túros Endre jegyzi: **A túlélés vonzásában. Helyzetelemző tanulmány a romániai magyar oktatási/nevelési szerkezetéről.** http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf1480.pdf

Négy fejezetben foglalja össze a tapasztalatokat és kutatási eredményeket: A romániai magyar oktatási-nevelési szerkezet állapotának jellemzése, A tartalmi visszaesés formáiról és okairól, A szerkezet a társadalom szemszögéből, Stratégiai megjegyzések. Ennek a szakmai munkának a folyományaként készült el 2003-ban a romániai magyar oktatással foglalkozó szakmai elemzések gyűjteménye is. (<http://www.kamintezet.ro/sites/default/files/Szakirodalom.pdf>)

Az iskola témakörhöz kapcsolódik a **funkcionális analfabetizmus** témaköréből készített tanulmány is. http://adatbank.transindex.ro/html/alcim_pdf953.pdf

Az Intézetben 1999-ben indult be azoknak a térségi komplex háztartási adatfelvételeknek a sorozata, amelyekben az iskolázottság, az oktatáshoz való viszonyulás és a tanulási-mobilitási opciók mérése minden esetben önálló modulként szerepelt. Az első helyzetkép a Csíki-medence lakosságára irányuló adatfelvétel nyomán készült (Iskolázottság és munkaerőpiac, Csíki-medence).

<http://www.kamintezet.ro/sites/default/files/CsikiMedence.Kutatas.pdf>

Ezt követően 2004-ben és 2011-ben készült reprezentatív székelyföldi háztartási adatfelvétel. Ennek a kutatási programnak a nyomán több mint tíz további hasonló szerkezetű lokális adatfelvételre is sor került a Székelyföld különböző településein. Ezek a kutatások alapozták meg azokat a szakmai interpretációkat, amelyeket a térségi társadalomnak az iskolával, tanúlással kapcsolatos attitűdjeit, magatartási modelljeit illetően az Intézetben kialakítottunk. A székelyföldi iskolahálózatról és oktatási gyakorlatról Intézetünkben első alkalommal 2006-ban készült összegző munka belső kiadvány formájában (Túros Endre: **Szakmai szintézis** a székelyföldi térség oktatási intézményrendszerével és változási folyamataival kapcsolatos kutatási programok és szakmai publikációk alapján. Kézirat, pp.57).

A 2003-as évben közepén került sor a Multimedia Trans Alapítvány megbízása alapján arra a Hargita megyei léptékű komplex kutatási programra, amelynek keretében minden nyolcadikos tanulót (közel 4 000 fő) lekérdeztünk. A kutatás keretében annak a családi kontextusnak a feltárása került a középpontba, amely az iskolához, a tanuláshoz való

viszonyulást meghatározza. A program szakmai eredményei háromnyelvű kiadványban kerültek publikálásra (Alma – Acces to the Labour Market. Szerkesztette: Bodó Julianna, Csíkszereda, 2004).

<http://www.kamintezet.ro/sites/default/files/ALMaProjekt.pdf>

A kutatás további eredményeiből (esetelemzések, interjúk) készült az **Igény a tanulásra** című kiadvány (szerkesztő Túros Endre, Térség könyvek sorozat, Pro-Print Kiadó, Csíkszereda, 2005, **Tartalom** <http://www.kamintezet.ro/?q=node/35>), amely terjedelmes interjúanyagot tartalmaz a megyei iskolarendszer meghatározó szereplőivel

A 2008-ban indult székelyföldi jövőkép (Foresight) kutatási program keretében Delphi-típusú kérdőívvel került sor a térségi elitek lekérdezésére. A több témakört érintő kutatási program egyik fontos kérdéscsomagja a tanulással, az iskolarendszerrel kapcsolatos viszonyulások feltérképezésére irányult. Erről a témakörrel Kiss Adél készített önálló **publikációt**. http://www.kamintezet.ro/sites/default/files/KissA_tanulas-1.pdf

Intézetünk munkatársai meghatározó szakmai szerepet vállaltak a **KNOWandPOL EU6-os keretprogramban**, amelynek keretében a Sapientia EMTE csíkszeredai Műszaki és Társadalomtudományi Kara munkacsoportja – a projekt nemzetközi konzorciuma tagjaként – a romániai oktatás decentralizációs folyamatainak elemzésével is foglalkozott. Ennek keretében a térségi folyamatokról **elemzés és kutatási jelentés** készült (2010). <http://knowandpol.eu/IMG/pdf/o22.romaniaeducation.pdf>. Ebben az időszakban került sor a Sikeres Székelyföld Fórumsorozat negyedik rendezvényeként a térségi oktatás elemzésére is, a Fórum **Vitaindító anyagát** (<http://www.kamintezet.ro/sites/default/files/Siker.Sz.Oktatas.pdf>) és a kapcsolódó kiadványt Intézetünk készítette (**Hogyan tovább, közoktatás?** Szerkesztette: Biró A. Zoltán, Ozsváth Berényi Hajnal, Hargita Népe Kiadó, 2010).

A csíkszeredai Sapientia EMTE keretében 2011-től kezdődően működik az a Munkacsoport, amely a Nemzetközi Gyermekektől Szolgálat támogatásával rendszeres kutatásokat végez a székelyföldi hetedik és tizenegyedik osztályos tanulók körében „A média hatása a gyermekekre és fiatalokra” témakörben. A Munkacsoportban az indulástól meghatározó szerepet vállaltak Intézetünk munkatársai, témavezető Biró A. Zoltán. A programban eddig három alkalommal került sor térségi reprezentatív adatfelvételre, emellett esettanulmányok készítésére, interjúk kutatásokra. A kutatás eredményei ez idáig hat kiadványban kerültek publikálásra. Ezek közt van a pedagógusokkal készített interjúk alapján összeállított kötet is (**Tartalom** <http://www.kamintezet.ro/?q=node/24>), valamint az interjúk adatfelvétel eredményeit összefoglaló **tanulmány** (<http://kamintezet.ro/sites/default/files/BodoJ.pdf>). A legújabb kutatás az Internet és az anyanyelv használat kapcsolatát elemzi, ennek a kötetnek a teljes anyag on-line olvasható (**Internet – Iskola – Anyanyelv**, szerkesztette: Biró A. Zoltán, Bodó Julianna, Státus Kiadó, Csíkszereda, 2016).

<https://mediatersegkutatas.wordpress.com/2017/02/18/internethasznalat-es-anyanyelv/>

A Romániai Magyar Pedagógusok Szövetségével kialakított együttműködés keretében Intézetünk 2015-ben és 2016-ban szakmai szerepet vállalt a romániai magyar szakképzésre vonatkozó helyzetfeltárási, tematizációs, stratégiakészítési és hálózatépítési munkában. Ennek a munkának a szakmai összegzése az RMPSZ által kiadott kötetben jelent meg (**Szakképzés, Együttműködés, Társadalmi modernizáció**. Szerkesztette Biró A. Zoltán, Bodó Julianna, Burus-Siklódi Botond, Alutus, 2015, Csíkszereda). http://rmpsz.ro/uploaded/tiny/files/2015/rmpsz_szakkepzes_web.pdf

A szakmai együttműködés a második évben a duális képzés témakörére irányult (**Duális képzés: értelmezések, tervek, gyakorlatok**. Szerkesztette: Biró A. Zoltán, Burus-Siklódi Botond, Sárosi-Blága Ágnes, Alutus 2016, Csíkszereda).

5. Összefoglaló, kutatási és tematizációs lehetőségek, fejlesztéspolitikai vonatkozások

A külső szemlélő optikájából magától értetődőnek tűnhet az a felvetés, hogy a fejlesztés, a továbblépés érdekében **a térségi oktatási hálózatot és gyakorlatot fejlesztéspolitikai egységként lehetne kezelni**, ami lehetővé tenné az országos policy alkotási folyamatok térségi léptékű ismétlését vagy adaptációját több kulcsfontosságú területen. Csak példaként említjük ezek közül a következőket: Decentralizáció, Intézményi menedzsment, Inklúziós programok, Intézmények (újra)pozicionálása a vonzáskörzet szintjén. A fentiekben elmondottak alapján azonban egy ilyen elképzelés kivitelezése jelenleg nem tűnik valószínűnek.

A jelenlegi működést, és a változtatási/fejlesztési lehetőségeket alapvetően behatárolja a döntéshozói-menedzseri rétegnek (de gyakorlatilag a pedagógus társadalom döntő hányadának is) az a beállítódása, hogy a térségi rendszer működése külső tényezőktől függ. Ez sok tekintetben helyálló, sok tekintetben nem az. A függést előtérbe helyező beállítódás „megtartó”, „védekező” magatartásokat és narratívákat generál, amire egyéenként ráerősít az oktatással/iskolával kapcsolatos kisebbségpolitikai diskurzus is. Ennek egyértelmű következménye, hogy az iskolahálózatra és az oktatási gyakorlatra a döntéshozói/menedzseri réteg nem úgy tekint, mint aminek feladata a kisebbségi közösség versenyképességének, modernizációjának biztosítása.

Ez a beállítódás gyakorlatilag kiiktatja azt az igényt és/vagy törekvést, hogy a döntéshozói/menedzseri réteg valamiféle „egészként”, „hálózatként”, „rendszerként” tekintszen a térségi oktatási intézményekre és oktatási gyakorlatra. Ugyanakkor kiiktatja a „rendszer” működésének egészére vonatkozó ismeretek iránti igényt is.

Ezért nem áll rendelkezésre elegendő mennyiségű szakmai ismeret arról, hogy a térségi iskolahálózat és oktatási gyakorlat megújításának, további fejlesztésének melyek a rendelkezésre álló valós térségi feltételei (erőforrások, kompetenciák, társadalmi együttműködési lehetőségek).

Csak néhány területet jelzünk, amelyek kapcsán az ismerethiány krónikusnak nevezhető:

- tanulással kapcsolatos attitűdök jellege és alakulása térségi vagy rétegszintű (társadalmi csoportok) megközelítésben
- az iskolától, a tanulástól való elfordulás, a tanulási életpálya rövidre zárásával kapcsolatos nem anyagi jellegű összetevők ismerete
- az oktatási rendszert működtető humán erőforrás állománnyal kapcsolatos ismeretek (kik vannak a rendszerben, milyen opciókkal és ambíciókkal, milyen felkészültséggel, a pedagógusok életminősége stb).